

تأملی در مقررات دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی

سعید قماش (عضو هیأت علمی دانشگاه کاشان)

طرح مسئله:

از دیدگاه حقوقی، دفاع مشروع از جمله عواملی است که موجب رفع مجرمیت از دفاع کننده می شود.^(۱) قانونگذار ایران در دو کتاب از قانون مجازات اسلامی به تدوین و وضع مقررات دفاع مشروع پرداخته است؛ نخست در کتاب اول باب چهارم، ماده (۶۱) و دیگری در کتاب پنجم، مواد (۶۲۹) تا (۶۲۵)، در نگاه نخست با مطالعه مقایسه‌ای ماده (۶۱) و مواد (۶۲۹) تا (۶۲۵) چنین به نظر می‌آید که با توجه به مقررات ماده (۶۱)، دیگر نیازی به مقررات کتاب پنجم دیده نمی‌شود. از این‌رو، برخی نویسندگان حقوق کیفری بر این باورند که قانونگذار در مواد (۶۲۹) تا (۶۲۵) دچار تکرارگویی شده و توجیهی برای این کار وجود ندارد.^(۲) با همین برداشت، پاره‌ای دیگر از نویسندگان حقوق کیفری مقررات دو کتاب یادشده را مفسر و تبیین کننده یکدیگر دانسته و معتقدند برای اینکه درباره حفظ کردن از مال دیگری، دفاع کافی نیست، بلکه با توجه به تبصره ماده (۶۲۵) قانون مجازات اسلامی، شخص هنگامی مجاز به دفاع از مال دیگری است که یا حفاظت مال دیگری به عهده او باشد و یا اینکه دیگری استمداد کند، در غیراین صورت دفاع از مال دیگری مشروع نخواهد بود.^(۳)

آیا واقعاً چنین است؟ آیا قانونگذار در مواد کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی دچار تکرار شده و مطلب جدیدی را مقرر نکرده است؟

فرضیه

به نظر نگارنده، اگرچه قانونگذار در پاره‌ای موارد در مواد (۶۲۹) تا (۶۲۵)، نسبت به ماده (۶۱) ق.م.ا. دچار تکرارگویی شده است، ولی به طور کلی جهت‌گیری در مواد (۶۲۹) تا (۶۲۵) متفاوت با ماده (۶۱) است. به دیگر سخن، به نظر می‌رسد رابطه ماده (۶۱) با مواد (۶۲۹) تا (۶۲۵) مطلق و مقید است؛ بدین معنا که قانونگذار در ماده (۶۱) به گونه مطلق به غیر قابل مجازات بودن رفتار کسی که در مقام دفاع، جرمی را مرتکب می‌شود پرداخته است و در این باره نظری به نوع عمل ارتكابی دفاع کننده ندارد؛ ولی در مواد (۶۲۹) تا (۶۲۵) به گونه خاص عمل ارتكابی دفاع کننده را که به شکل آسیب رساندن به نفس متجاوز است، مورد بحث قرار داده و تحت شرایطی عمل دفاع کننده را که ممکن است قتل یا ضرب و جرح باشد، غیرقابل مجازات می‌داند و در این باره میان قتل عمد و غیرعمد نیز تفاوت گذاشته است که در آینده به آن می‌پردازیم.

هدف نگارنده، تأیید فرضیه یادشده و همین‌طور طرح پاره‌ای ابهامات و توضیحات در این باره است تا پس از سپری شدن دوره آزمایشی قانون مجازات اسلامی، قانونگذار به رفع ابهامات موجود همت گمارده و مواد مربوط به این بحث را هماهنگ‌تر و گویاتر تدوین کند.

اکنون به تأیید و توضیح فرضیه یاد شده می‌پردازیم و هریک از مواد (۶۱) و (۶۲۹) تا (۶۲۵) را بررسی می‌کنیم:

بررسی ماده (۶۱):

کسی که در مقام دفاع برآید، ناچار است عملی را مرتکب شود که با قطع نظر از حالت دفاع، جرم می‌باشد و قابل مجازات است، ولی قانونگذار در این حالت آن را قابل مجازات نمی‌داند. عمل ارتكابی دفاع‌کننده در برابر تجاوز می‌تواند آسیب رساندن به نفس، مال، عرض، ناموس و سلب آزادی متجاوز باشد. ماده (۶۱) قانون مجازات اسلامی، به طور کلی، عمل ارتكابی دفاع‌کننده را، با صرف‌نظر از نوع آن، غیرقابل مجازات می‌داند و چنین مقرر می‌دارد: «هرکس در مقام دفاع از نفس یا عرض و یا مال خود یا دیگری و یا آزادی تن خود یا دیگری در برابر هرگونه تجاوز فعلی و یا خطر قریب‌الوقوع عملی انجام دهد که جرم باشد، در صورت اجتماع شرایط زیر، قابل تعقیب و مجازات نخواهد بود.»

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، قانونگذار، در ماده یادشده، به طور مطلق گفته، «هرکس..... عملی انجام دهد» و در این باره، عمل خاصی را مدنظر قرار نداده است. بنابراین، با توجه به اطلاق جمله "عملی انجام دهد"، عمل دفاع‌کننده، ممکن است آسیب‌رساندن به مال، آزادی، عرض، ناموس و یا آسیب‌رساندن به نفس متجاوز باشد. آسیب رساندن به نفس متجاوز نیز گاهی قتل و گاهی ضرب و جرح است و قتل نیز، گاهی عمد و گاهی غیرعمد است. به هرروی با توجه به اطلاق جمله یادشده، دفاع‌کننده قابل تعقیب و مجازات نخواهد بود. در حالی که قانونگذار، در باب پنجم، فصل هفدهم قانون مجازات اسلامی، با عنوان جرایم علیه اشخاص و اطفال، در ماده (۶۲۵)، خصوص عملی را که دفاع‌کننده به شکل آسیب رساندن به نفس متجاوز است، خواه قتل یا ضرب و جرح، مورد حکم قرار داده و برای آن شرایط ویژه‌ای را مقرر کرده و آن را از حالت اطلاق که در ماده (۶۱) وجود دارد، بیرون آورده است.

بررسی ماده (۶۲۵):

«قتل و جرح و ضرب هرگاه در مقام دفاع از نفس یا عرض مال خود مرتکب یا شخص دیگری واقع شود، با رعایت مواد ذیل مرتکب مجازات نمی‌شود، مشروط براینکه دفاع متناسب با خطری باشد که مرتکب را تهدید می‌کرده است.»

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، موضوع حکم در ماده (۶۲۵)، خصوص قتل و جرح و ضرب است که ممکن است دفاع‌کننده در برابر خطر انجام دهد و دیگر اعمال وی را مدنظر قرار نداده است و آنها را به ماده (۶۱) قانون مجازات اسلامی واگذار کرده است. بنابراین، قانونگذار در پی بیان مسئله خاصی است و آن آسیب رساندن به نفس و جان متجاوز است؛ از این رو، چنانچه آسیب رساندن به نفس متجاوز برای دفاع از مال دیگری است، در تبصره ماده (۶۲۵) شرط ویژه‌ای را مطرح کرده و شرط رفع مجرمیت برای دفاع از مال دیگری را سخت‌تر کرده است. تبصره چنین مقرر می‌دارد:

«تبصره: مقررات این ماده در مورد دفاع از مال غیردر صورتی قابل اجراست که حفاظت مال غیر به عهده دفاع کننده بوده یا صاحب مال استمداد نماید.»

این در حالی است که در تبصره ماده (۶۱) شرط دفاع از مال دیگری، صرفاً نیازمندی او به کمک است و چیز دیگری را شرط نکرده است. تبصره ماده (۶۱) این گونه مقرر می دارد:

«تبصره: وقتی دفاع از نفس یا ناموس و یا عرض و یا آزادی تن دیگری جایز است که او ناتوان از دفاع بوده و نیاز به کمک داشته باشد.»

براین پایه، با توجه به مقررات ماده (۶۲۵)، چنانچه شخصی با انگیزه دفاع از مال دیگری، مرتکب قتل یا ضرب و جرح نسبت به متجاوز شود، بدون اینکه حفاظت مال دیگری به عهده وی باشد و یا اینکه بدون درخواست او، اقدام کرده باشد، قابل تعقیب کیفری است و بایستی مجازات شود. درحالی که مطابق اطلاق ماده (۶۱) ق.م.ا، صرف نیازمندی دیگری به کمک برای دفاع، کافی است و شخص مدافع را غیرقابل مجازات می داند. بنابراین، در ماده (۶۲۵) و تبصره آن هیچ تکرارگویی وجود ندارد و قانونگذار بحث خاص و جدیدی را مطرح کرده است.

نکاتی درباره ماده (۶۲۵) و مواد مرتبط با آن:

یکم: در ماده یاد شده، از تجاوز به ناموس، سخنی به میان نیامده، اگرچه قانونگذار در بند "الف" ماده (۶۲۷) آن را آورده است و البته این نوعی، ناهماهنگی است که شایسته است از میان برود.

دوم: با توجه به اینکه متن ماده (۶۲۵)، قتل و ضرب و جرح را هنگامی جایز می داند که عمل دفاع کننده متناسب با خطر باشد. بند "ب" ماده (۶۲۷) که مقرر داشته دفاع متناسب با حمله باشد تکراری است.

سوم: در ماده (۶۲۵) درباره تجاوز به آزادی تن خود یا دیگری (آن گونه که در ماده ۶۱ قانون مجازات اسلامی ذکر شده) سخنی به میان نیامده و حکمی برای آن بیان نشده است. براین پایه، آیا دفاع کننده می تواند در برابر چنین تجاوزی نیز به نفس و جان متجاوز آسیب برساند؟ آیا می توان عمل وی را در برابر چنین تجاوزی مشمول ماده (۶۲۵) دانست و از او رفع مجرمیت کرد؟ گفتنی است، اطلاق ماده (۶۱) چنین عملی را مجاز می شمارد، ولی باتوجه به اینکه قانونگذار به طور خاص آسیب رساندن به جان متجاوز را در ماده (۶۲۵) مورد بحث قرار داده است، نمی توان گفت اطلاق ماده (۶۱) پابرجاست؛ زیرا اطلاق ماده یاد شده، در این گونه موارد قابل استناد نیست. به نظر می رسد، بایستی قانونگذار این ابهام را از میان ببرد.

چهارم: همان گونه که پیش از این اشاره شد، به نظر می رسد منظور از قتل در آغاز ماده (۶۲۵)، قتل غیر عمد است، به دلیل ماده (۶۲۹) قانون مجازات اسلامی؛ چرا که قانونگذار در ماده (۶۲۹) به طور ویژه قتل عمد را مورد بحث قرار داده و صریحاً گفته است که در موارد ذیل قتل عمدی به شرط آنکه دفاع متوقف به قتل باشد، مجازات نخواهد داشت. بنابراین، روشن می شود آنچه که قانونگذار در ماده

(۶۲۵) مد نظر داشته، درباره بیان شرایط رفع مجرمیت از قتل غیر عمد است و شرایط رفع مجرمیت از قتل عمد به طور ویژه در ماده (۶۲۹) آمده است.

پنجم: بر پایه بند "ج" ماده (۶۲۷) قانون مجازات اسلامی، شرط دفاع به شکل قتل یا ضرب و جرح این است که هرگونه وسیله آسان‌تری برای نجات میسر نباشد؛ در حالی که در مقررات ماده (۶۱) قانون مجازات اسلامی چنین شرطی نیامده است. در واقع ذکر این شرط، مقررات دفاع مشروع به شکل قتل و ضرب و جرح را محدودتر کرده است و این خود دلیل روشن دیگری است که قانونگذار در پی آن بوده تا اطلاق ماده (۶۱) را مقید سازد و درباره دفاعی که به شکل قتل یا ضرب و جرح است، شرط محدود کننده‌تری قرار دهد. براین پایه، کسی که راه فرار دارد، اجازه ندارد دفاعی که موجب آسیب‌رساندن به نفس و جان متجاوز شود، مرتکب گردد؛ زیرا طبق بند "ج" ماده (۶۲۷) فرار، وسیله آسان‌تری برای نجات است و وی چنین حقی ندارد.

ششم: بر پایه بند "الف" ماده (۶۲۷)، قتل و جرح و ضرب هنگامی غیر قابل مجازات است که خوف برای نفس یا عرض یا ناموس یا مال مستند به قرائن معقول باشد. قانونگذار در این ماده از تعبیر فعلیت یا قریب الوقوع بودن آن، چنانکه در ماده (۶۱) ذکر کرده، صرف‌نظر کرده است. البته قید قراین معقول را به آن افزوده در حالی که در ماده (۶۱) چنین قیدی وجود ندارد.

بررسی ماده (۶۲۹):

همان‌گونه که گفته شد، مقررات ماده (۶۲۹) تا (۶۲۵) مربوط به دفاعی است که به شکل آسیب‌رساندن به جان متجاوز است و این دفاع گاهی قتل و گاهی ضرب و جرح است. قتل نیز گاهی عمد و گاهی غیرعمد است. مقررات دفاعی که به شکل قتل غیر عمد است، در ماده (۶۲۵) یاد گردیده و مقررات دفاعی که به شکل قتل عمد است در ماده (۶۲۹) آمده است. پیش از تحلیل ماده یاد شده، آن را مرور می‌کنیم.

در موارد ذیل قتل عمدی به شرط آنکه دفاع متوقف به قتل باشد، مجازات نخواهد داشت:

الف - دفاع از قتل یا ضرب یا جرح شدید یا آزار شدید یا دفاع از هتک ناموس خود و اقارب.

ب - دفاع در مقابل کسی که در صدد هتک عرض و ناموس دیگری به اکراه و عنف برآید.

ج - دفاع در مقابل کسی که در صدد سرقت و ربودن انسان یا مال او برآید:

چنان که که پیداست، ماده یاد شده، به خصوص درباره دفاعی است که به شکل قتل عمد واقع می‌شود و برای آن مقررات ویژه‌ای را در نظر گرفته‌است. بنابراین معلوم می‌شود، منظور از قتل در ماده (۶۲۵) قتل غیرعمد است و کسی نمی‌تواند با توجه به مقررات ماده (۶۲۵) مرتکب قتل عمد شود، بلکه برای غیرقابل مجازات بودن دفاع‌کننده در قتل بایستی شرایط ماده (۶۲۹) احراز شود.

اکنون شرایط ماده (۶۲۹) را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهیم.

بند الف): طبق بند یاد شده، یکی از مجوزهای قتل عمد، هنگامی است که جان دفاع کننده در معرض قتل یا ضرب و جرح و یا آزار شدید باشد و یا اینکه، ناموس وی در معرض هتک قرار گیرد. همین طور هنگامی که اقارب دفاع کننده در معرض هتک قرار گرفته باشد. بنابراین، کسی که در صدد قتل یا ضرب و جرح یا آزار شدید شخصی است که اقارب انسان شمرده نمی شود، طبق بند یاد شده، قتل عمد جایز نیست.

درباره بند یاد شده چند امر قابل توجه است:

یکم: منظور از اقارب چه کسانی هستند؟ اقارب نسبی یا سببی؟ و همین طور آیا منظور اقارب درجه یک مانند مادر، خواهر است یا درجه دو را نیز مانند خاله و عمه را در برمی گیرد؟ در این باره ابهام وجود دارد، که شایسته است قانونگذار به از میان برداشتن آن همت گمارد و به طور روشن اقارب را تعریف کند و گرنه اطلاق آن دست کم اقارب تا درجه سه را نیز در بر می گیرد.

دوم: واژه اقارب که در پایان بند "الف" آمده، به همه جمله مربوط است یا تنها به هتک ناموس مربوط می شود؟ بدین معنا که آیا منظور قانونگذار این است که چنانچه جان اقارب نیز در معرض خطر باشد قتل عمدی جایز است و یا اینکه منظور این است که قتل عمد تنها در صورتی جایز است که ناموس یکی از اقارب در معرض تهدید باشد؟ البته ممکن است بتوان از باب قیاس اولویت گفت، منظور هردو است؛ زیرا هنگامی که قانونگذار در فرض حمله به ناموس اقارب، قتل عمد را جایز می داند، به طریق اولی در حمله به نفس و جان اقارب جایز خواهد دانست. البته این تفسیری قیاسی است که این قسم آن پذیرفتنی است.

سوم: قانونگذار درباره عرض چیزی نگفته و معلوم نیست آیا آن را مد نظر ندارد و یا اینکه واژه ناموس در برگیرنده عرض نیز هست. در بند "ب" هردو را آورده است. شایسته است این ابهام نیز برداشته شود.

چهارم: با توجه به اینکه جمله یا آزار شدید، بعد از جمله ضرب و جرح آمده است، احتمال دارد منظور قانونگذار، شکنجه ها و آسیب هایی است که روح و روان انسان را آزار می دهد؛ زیرا اگر منظور آزارهای جسمی باشد، همان ضرب و جرح خواهد بود که پیش از آن گفته است. بنابراین، طبق احتمال یاد شده، در مواردی که روح و روان انسان (یا اقارب او) در معرض آسیب های شدید است، قتل عمد می تواند جایز باشد.

بند ب): بر پایه بند یاد شده، قانونگذار هنگامی که به عرض یا ناموس دیگری نیز حمله شود، قتل عمد را جایز می داند. با توجه به بند "الف"، روشن است که منظور از دیگری، اقارب نیست؛ زیرا در بند "الف" به آن اشاره کرده است. پرسشی که در این بند وجود دارد این است که آیا اکراه و عنف یک معنا دارد؟ به نظر می رسد اکراه با عنف تفاوت می کند؛ در اکراه شخص اختیار دارد ولی اختیار او معیوب است، ولی در عنف، اساساً شخص، اختیار ندارد.

بند ج): طبق بند یاد شده، قتل عمد در برابر کسی که در صدد ربودن خود انسان یا سرقت مال اوست جایز است. در این بند نیز چند امر وجود دارد که شایان توجه است.

یکم: منظور از انسان در بند یاد شده کیست؟ آیا منظور تنها شخص دفاع کننده است یا علاوه بر شخص دفاع کننده، دیگری را نیز در برمی گیرد؛ بدین معنا که اگر دیگری نیز در معرض ربوده شدن بود یا مال او در معرض سرقت قرار گرفت، قتل عمد جایز باشد؟ منشأ ابهام این است که واژه انسان مطلق است و هم شامل دفاع کننده می شود و هم دیگری را در برمی گیرد. به نظر می رسد با توجه به ضوابط علم اصول بایستی گفت، منظور مطلق است. البته اصل تفسیر به نفع متهم^(۴) نیز اقتضا می کند منظور مطلق باشد، اگر چه اصل فقهی احتیاط در دما اقتضاء می کند منظور، تنها شخص دفاع کننده باشد؛ به هر روی، این قسمت نیز شایسته ابهام زدایی است.

دوم: طبق اطلاق بند یاد شده، هنگامی که مال انسان (به هر میزان که باشد) در معرض سرقت قرار گرفت، قتل عمد جایز است؛ ولی روشن است که نمی توان پذیرفت منظور قانونگذار این است که برای حفظ مال (اگر چه اندک باشد) قتل عمد جایز است. از این رو قید "معتنابه" را بایستی به واژه مال افزود و این را، قدر متفین فرض کرد و اساساً با وجود این قدر متفین تمسک به اطلاق واژه مال جایز نیست؛ چرا که یکی از شرایط تمسک به اطلاق، نبودن قدر متفین است. بنابراین، در این باره نیز بایستی قانونگذار به طور روشن منظور خود را بیان کند.

سوم: جواز قتل عمد برای حفظ مال اگر چه معتنابه نیز باشد، شدیداً مورد تردید است. اگر چه قتل غیر عمدی در این باره قابل پذیرش است، ولی جواز قتل عمد پذیرفتنی نیست؛ زیرا به نظر می رسد با عدالت ناسازگار است، چرا که مال به هر میزان که باشد در صورتی که مورد حمله قرار گیرد قابل جبران است، ولی قتل و ازهراق روح قابل جبران نیست. از این رو شایسته است که قانونگذار جواز قتل عمد را در این باره حذف کند؛ چرا که انسانی تر و با عدالت سازگارتر است.

چهارم: به نظر می رسد، نگارش بند یاد شده، نادرست است و در آن تقدیم و تأخیری رخ داده است؛ زیرا طبق نگارش کنونی، عنوان سرقت به انسان اطلاق شده، در حالی که به کاربردن سرقت درباره انسان درست نیست. به نظر می رسد نگارش درست ماده چنین باشد:

«دفاع در مقابل کسی که در صدد ربودن انسان یا سرقت مال او برآید.»

بنابراین شایسته است به اصلاح آن توجه شود.

جمع بندی ماده (۶۲۹):

بنابر آنچه بیان گردید، می توان گفت دفاع به شکل قتل عمد، هنگامی جایز است که:

۱- جان، مال، ناموس (درباره عرض سخنی به میان نیامده است) سلامت روحی و آزادی تن دفاع کننده در معرض خطر باشد؛

۲- ناموس دیگری خواه اقارب یا غیراقارب در معرض خطر باشد؛

در غیراز موارد یادشده قتل عمد جایز نیست.

قتل عمد در موارد زیر مبهم بوده و نیاز به تفسیر دارد:

۱- قتل عمد در برابر حمله به جان دیگری که از اقارب است.

۲- قتل عمد در برابر حمله به مال دیگری، خواه اقارب یا غیراقارب.

۳- قتل عمد در برابر ربودن دیگری، خواه اقارب یا غیراقارب.

۴- قتل عمد در برابر حمله به سلامت روحی اقارب.

ممکن است کسی بگوید، می‌توان در مواردی که به عنوان ابهام یاد گردید، به اطلاق ماده (۶۱) قانون مجازات اسلامی مراجعه کرد؛ زیرا همان‌گونه که پیش از این گفته شد، ماده یاد شده مقرر می‌دارد: «هرکس در مقام دفاع از نفس یا عرض و یا ناموس و یا مال خود و دیگری در برابر هرگونه تجاوز فعلی و یا قریب‌الوقوع عملی انجام دهد که جرم باشد، در صورت اجتماع شرایط زیر قابل تعقیب و مجازات نخواهد بود.» بنابراین، می‌توان در موارد مبهم به آن تمسک جست و حکم مسئله را روشن ساخت.

در پاسخ گفته می‌شود، گفتن این سخن آسان نیست؛ زیرا همان‌گونه که یاد گردید و شواهدی نیز در این باره بیان شد، قانونگذار در این مواد، به طور ویژه در پی وضع مقررات برای دفاعی است که به نفس و جان متجاوز آسیب می‌رساند (چنانچه این امر پذیرفته شود) و معنای سخن یادشده این خواهد بود که قانونگذار درباره چنین دفاعی، راضی به اطلاق ماده (۶۱) نبوده و در این باره شرایط دشوارتری را مطرح کرده است؛ از این رو اطلاق ماده (۶۱) قابل تمسک نیست.

ممکن است گفته شود، چرا قانونگذار در بیان شرایط جواز قتل عمد اموری چون، ممکن نبودن توسل به قوای دولتی یا نبودن وسیله آسان‌تر برای نجات را مطرح نکرده، آن‌گونه که در ماده (۶۷) برای قتل غیرعمد مطرح کرده است؟ آیا قانونگذار درباره قتل عمد به همان شرایط مذکور در ماده (۶۲۷) بسنده کرده و تکرارش را لازم نمی‌دانسته و یا اینکه اساساً وجود چنین شرایطی را در قتل عمد ضروری نمی‌داند؟

در پاسخ گفته می‌شود، از آنجا که قانونگذار در ماده (۶۲۹) از عنوان به شرط آنکه دفاع متوقف به قتل باشد، سود جسته و دیگر نیازی به تکرار آن شرایط نیست؛ زیرا این عنوان آنچنان عام و کلی است که همه شرایط در آن گنجانده شده است و دادرس می‌تواند با تمسک به این عنوان، آن شرایط را در جواز قتل عمد لازم دانسته و ای بسا بیشتر از آن را نیز، ضروری بداند.

جمع بندی و نتیجه‌گیری:

قانونگذار در ماده (۶۱) قانون مجازات اسلامی، به طور کلی برای دفاع مشروع، خواه دفاعی که موجب صدمه جسمانی به متجاوز شود، خواه نشود، مقرراتی را وضع کرده است؛ ولی در مواد (۶۲۹) تا (۶۲۵) به خصوص برای دفاعی که موجب صدمه جسمی به متجاوز می‌شود، مقررات ویژه‌ای را وضع

کرده و شرایط دشوارتری را به میان آورده است. یکی از شواهد این سخن، تفاوت تبصره ماده (۶۱) و تبصره ماده (۶۲۵) است. درباره صدمات جسمانی نیز، میان دفاعی که موجب قتل غیر عمد با دفاعی که موجب قتل عمد می‌شود تمایز نهاده است. مقررات مواد (۶۲۸) تا (۶۲۵) مربوط به دفاعی است که موجب قتل غیر عمد می‌شود؛ و مقررات ماده (۶۲۹) مربوط به دفاعی است که به شکل قتل عمد اتفاق افتاده است.

در پایان بحث، شایسته است به چند پرسش دیگر نیز توجه شود و از قانونگذار انتظار می‌رود به پاسخ آنها پردازد:

- ۱ - آیا پس از دفاع و نجات جان، مال و ..... دفاع کننده یا دیگری، متجاوز قابل تعقیب کیفری است؟
- ۲ - آیا تجاوز وی را می‌توان در سجل کیفری‌اش ثبت کرد؟
- ۳ - آیا عمل مجرمانه تجاوز او مشمول مقررات تکرار و تعدد جرم می‌شود؟

پی‌نوشت‌ها:

- ۱ - گفتنی است قانونگذار ایران در نگارش مقررات مشروع، درباره حکم دفاع کننده از عنوان قابل تعقیب و مجازات نخواهد بود، سود جسته است که این تعبیر، رفع مجرمیت از دفاع کننده را نمی‌رساند.
- ۲ - زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی، ج ۲، دانشگاه کاشان، چاپ دوم، ص ۱۰۱ و نوربهاء، رضا، زمینه حقوقی جزای عمومی بشر دادآفرین، چاپ چهارم، ۱۳۷۶، ص ۳۰۴.
- ۳ - شامبیاتی، هوشنگ، جزای عمومی، ج اول، انتشارات ویستار، چاپ ششم، ۱۳۷۵، ص ۳۴۱.
- ۴ - گفتنی است در بحث کنونی، متهم همان دفاع کننده است که مرتکب قتل عمد شده است.